

Chantal Mouffe

'Een compromis is uiteindelijk altijd in het voordeel van de rijken'

EVA KELDER EN JULIET JONKERS

Chantal Mouffe, hoogleraar politieke theorie aan de Universiteit van Westminster in Londen, is internationaal bekend om haar 'agonistische' benadering van de democratie en haar kritiek op de westerse democratische consensus. In haar huis aan een lommerrijke straat in Barnet, een van de groenste wijken van Londen, legt ze uit: 'Ik pleit niet voor conflicten, maar ik geloof wel dat er nu eenmaal conflict is en dat we daar ruimte voor moeten maken.'

*In uw laatste boek **On the political** (Routledge, 2005) betoogt u dat het de taak van de democratie is om 'antagonisme' (wij/zij staat gelijk aan vriend/vijand) om te buigen naar 'agonisme' (strijdende partijen zijn opponenten, geen vijanden). Hoe zorg je dat agonistische conflicten geen antagonistische conflicten worden?*

Chantal Mouffe: 'Het is onmogelijk om dat te voorkomen. Ik denk dat antagonisme niet is uit te roeien. Wat we wel kunnen doen, is het zo in banen leiden dat er geen burgeroorlog ontstaat, en dat het een democratische samenleving niet in de weg staat. Ten eerste moeten we onderkennen dat antagonisme een conflict is waar geen rationele oplossing voor is. Wat ik wil zeggen is dat er in de samenleving, en dat is de kern van *On the political*, conflicten bestaan die niet rationeel opgelost kunnen worden omdat de partijen oppositionele stand-

punten innemen die onverenigbaar zijn. Dat noem ik een antagonisme. En antagonismes zullen er altijd zijn. Maar we kunnen wel zoeken naar een manier om deze conflicten te uiten als twistende partijen en niet als vijanden. Dan is het als het ware een antagonistisch conflict in de gedaante van een agonisme. Dat betekent natuurlijk dat men zich tijdens de discussie aan een aantal regels moet houden. Daarbij is er absoluut geen garantie dat een conflict dat een agonisme lijkt te zijn op een bepaald moment niet toch keihard terugkomt als een antagonisme. Ik gebruik meestal het voorbeeld van het temmen van een wild beest; een agonisme is een getemd of gedomesticeerd antagonisme. Er zijn genoeg verhalen te vertellen over getemde wilde dieren die uiteindelijk op een onbewaakt moment toch hun trainers dodelijk verwonden. Dat gevaar zal er altijd zijn, dat is niet te voorkomen.'

Is er een land, maatschappij of samenleving in de wereld waar volgens het agonistische model gehandeld wordt?

'De enige plek die ik op dit moment kan bedenken, is Duitsland. Daar is veel meer agonisme dan in andere landen. De politieke partij *Die Linke* wint steeds meer terrein en zit links van het democratische politieke spectrum. Deze partij biedt een alternatief voor de consensus van het midden. Vereiste voor een agonistisch politiek klimaat is een duidelijk onderscheid tussen links en rechts. Er moet een alternatief zijn voor de nieuwe liberale hegemonie. Dat is het geval bij *Die Linke* in Duitsland. Dat is bijvoor-

beeld niet het geval bij de voormalige trotskistische partij *Nouveau Parti Anticapitaliste* in Frankrijk, want dat is een partij die er niet naar streeft te regeren, ze willen geen alliantie maken met de socialisten, ze denken alleen maar na over het feit dat ze een einde aan het kapitalisme willen. Dat is voor mij geen agonisme.'

'Ik pleit vurig voor een beetje passie in de politiek'

Zou agonisme een kans van slagen hebben in de Nederlandse politiek, waar het idee van de coalitie overheerst en er altijd gezocht wordt naar consensus of een compromis?

'Wel als je het idee loslaat dat een democratie alleen kan bestaan bij de gratie van het compromis, wat een van mijn belangrijkste punten is. Ik blijf benadrukken, en daarom bekritiseer ik het deliberatieve democratische model, dat het idee dat een democratie draait om het bereiken van een soort rationele consensus veel te zwaarwegend is in onze maatschappij. Ik ben het er niet mee eens; een democratie gebruikt en erkent de verdeeldheid in de samenleving en zoekt naar manieren om deze verdeeldheid op een positieve manier

te uiten om een "burgeroorlog" te voorkomen.

Het probleem van nu is dat we geen agonistische politiek hebben vanwege de consensus in het centrum. En precies die situatie veroorzaakt naar mijn idee de opkomst van rechtse populistische partijen in Europa.'

Betekent dit dat u een onderscheid maakt tussen een compromis en consensus?

'Nee, ik denk dat een compromis een vorm van consensus is. Begrijp me niet verkeerd, ik ben niet zonder meer tegen enige consensus,

een agonistisch model kan niet zonder consensus. Maar het is een tegenstrijdige consensus, we zijn het eens over de importantie maar niet over de interpretatie en de uitvoering. Dat is de essentie van een agonistisch model. *Egalité, fraternité et liberté* voor iedereen, dat zijn de normen en waarden die we willen uitdragen. Dat roept echter een aantal vragen op: Wat is vrijheid? Wat voor soort vrijheid? En, hoezo gelijkheid voor iedereen? Hoe pas je dit toe op bijvoorbeeld immigranten, tellen zij ook mee? Je kunt nog steeds zeer heftige confrontaties hebben tussen

CHANTAL MOUFFE

Chantal Mouffe (Charleroi, 1943) is een Belgische politicologe, en hoogleraar aan de Universiteit van Westminster. Ze schreef samen met Ernesto Laclau het boek *Hegemony and Socialist Strategy*. Mouffe, voormalig marxiste, pleit voor democratie in de vorm van een 'agonistisch pluralisme' waarbinnen conflicten niet ontkend worden, maar in plaats van antagonismen op een positieve manier geuit worden.'

de verschillende interpretaties, maar er blijft overeenstemming over de normen en waarden die de basis vormen van onze samenleving. Wat ik belangrijk vind, is dat er duidelijke linkse en rechtse gezichtspunten zijn. Er is een tendens om te zeggen dat links en rechts iets van de negentiende eeuw was; Tony Blair zei bijvoorbeeld dat we allemaal *middle class* zijn geworden en we het dus eigenlijk allemaal eens zijn. Ik bekritiseer die zogenaamde post-politiek. We moeten erkennen dat links en rechts de maatschappij nog altijd verdelen en dat we dat verschil niet te boven zullen komen.'

'Ik durf te beweren dat het algemeen belang eigenlijk niet bestaat omdat er altijd tegenstanders zullen zijn'

Is er ook plaats voor een algemeen belang in uw visie?

'Als we onze democratische instituten bekijken, is het duidelijk dat mensen verschillende belangen hebben. Politiek actieve burgers handelen uit eigenbelang. Het aggregatieve democratische model stelt dat democratische instellingen manieren zouden moeten vinden om deze belangen en wensen te aggregeren en tot compromissen te komen. Het deliberatieve democratische model bekritiseert dit aggregatieve model en

zegt dat democratie meer is dan een instrumenteel model. Ik ben het eens met de aanhangers van dit deliberatieve model die zeggen dat burgers in een democratie niet alleen gemotiveerd zijn door individuele belangen, maar ook door een zoektocht naar moraliteit en een zekere vorm van "algemeen belang". Hun gedachte is dat onze politieke instituten geïnterpreteerd en gecreëerd zouden moeten worden tegen het licht van het 'algemeen belang'. Men zou tot een consensus moeten kunnen komen over wat het "algemeen belang" is. Volgens dit model is dat de kern van een democratie. Daar heb ik wel weer mijn kanttekeningen bij, omdat ik niet denk dat je van één "algemeen belang" kunt spreken waar iedereen zich in kan vinden en dat je niet kunt verwachten dat er geen conflicten over dit "algemeen belang" bestaan. Ik zoek het conflict niet op, maar ik geloof dat het conflict bestaat en dat wij er iets mee moeten. Ik denk dat we op een andere manier naar onze democratische instituten moeten kijken. Laten we niet exclusief in termen van individueel belang of moraliteit denken. Daarom pleit ik zo vurig voor een beetje passie in de politiek. Het publiek handelt niet alleen uit eigenbelang, ratio of moraliteit, maar ook uit passie. En met passie bedoel ik geen individuele passie maar collectieve passie, het mechanisme dat zorgt dat burgers als collectief in actie komen. Ik erken dat politiek om het "algemeen belang" gaat, maar durf ook te beweren dat dit "algemeen belang" eigenlijk niet bestaat omdat er altijd tegenstanders zullen zijn. Dat is de kern van agonistische politiek.'

Leidt het ontbreken van een gedeeld 'algemeen belang' in onze samen-

leving niet automatisch tot de noodzaak om compromissen te sluiten? Zouden onze democratische partijen en instituten niet moeten streven naar het beste voor de meerderheid van de burgers?

'Ik ben helemaal niet tegen het sluiten van compromissen. Het is onmogelijk om geen compromissen te sluiten in de politiek, maar het zoeken naar een compromis zou nooit het doel mogen zijn. Uiteindelijk is een compromis altijd in het voordeel van de rijken en de invloedrijken. Dat werd tijdens de huidige financiële crisis wederom duidelijk. Het compromis was dat de orde werd hersteld en dat alles zo veel mogelijk zou blijven hoe het was. Het is af en toe mogelijk om compromissen te sluiten tussen links en rechts, maar een compromis binnen een neoliberal regime van globalisering zal de neoliberale overheersingsstructuur bevestigen en versterken. Dat houdt in dat mensen die te lijden hebben onder dit systeem zullen blijven lijden. Er verandert niets. Ik denk niet dat we moeten streven naar een compromis met het neoliberalisme. Wat we nodig hebben, is een alternatief.

Eva Kelder is freelance journalist. Juliet Jonkers is werkzaam bij FORUM, Instituut voor Multiculturele Vraagstukken.

Publicaties

- Hegemony and Socialist Strategy (met Ernesto Laclau) (1985)
- The Return of the Political (1993)
- Le politique et ses enjeux (1994)
- Challenge of Carl Schmitt (1999)
- The Democratic Paradox (2000)
- On the Political (2005)